

Jan Vorel

jan.vorel@osu.cz

Teurgický element slova v estetickém systému Andreje Bělého

ABSTRACT. Vorel Jan, *Teurgický element slova v estetickém systému Andreje Bělého* (Teurgic Element of Word in Aesthetic System of Andrej Belyj). „Poznańskie Studia Slawistyczne” 4. Poznań 2013. Adam Mickiewicz University Press, pp. 191–204. ISBN 978-83-232-2525-6. ISSN 2084-3011.

According to aesthetic theories of Russian symbolist A. Belyj every real art is in its deepest essence a symbolic one, it represents an organic connection of two orders – phenomena of the inner world and the living consciousness. The connection is thus the union of the inner and outer world. Its sense can be unveiled in metaphysics and mystic, the indexes of the way to a complex re-structuring of the human being and discovering new forms of existence. Consequently Belyj understands the symbol as the interaction of its three parts: 1) as a picture of the visible reality, causing certain emotions in our consciousness, 2) as an allegory expressing the ideological meaning of the picture (the philosophical, religious and social meaning) and 3) as an appeal to the creation of the real life. Together with Wagner and Nietzsche, Belyj can see the essential ideals of the culture in antique mystery dramatic art that represented the primary interconnection of all the art forms. Heading to the complex renaissance of the culture he concentrates on the phenomenon of the word – the essential base, „key for unlocking the world”. The essence of the symbolic expression consists of the words, through those the creative human strives to express his inexpressible impressions in a logical way. The living speech is thus always certain „music of inexpressible”. The creative word constitutes new, „third world” – „the world of the sound symbols”. The relationships between the sounds and evolution of the Cosmos is formulated in another essay „Глоссолалия – поэма о звуке” (1922).

Keywords: Russian symbolism, aesthetic theories, Andrej Belyj, symbol and the visible reality, ideological meaning of the picture, creation of the real life, sound symbols, Rudolf Steiner, antroposophy

Podle ruského mladosymbolisty Andreje Bělého (1880–1934) je každé skutečné umění ve své nehlubší podstatě symbolické, jelikož představuje organické spojení dvou pořádků, pořádku jevů vnějšího světa a pořádku živoucího vědomí. Toto spojení je tedy jednotou světa vnějšího

a vnitřního. Jeho smysl je pak možné odkrýt v metafyzice a mystice jako ukazatelích cesty komplexního přetvoření lidské bytosti a objevení nových forem bytí. V důsledku toho pak chápe Bělyj slovo-symbol jako interakci jeho tří následujících složek: 1) symbol jako obraz viditelné reality vzbuzující v našem vědomí určité emoce, 2) symbol jako alegorie vyjadřující ideový smysl obrazu (smysl filozofický, náboženský a společenský) a 3) symbol jako výzva k tvorbě skutečného života. Žádná z těchto tří složek ovšem nesmí převažovat nad druhou, naopak za jejich vzájemného spolupůsobení vzniká ve vědomí člověka konečný symbolický obraz jako živoucí celek. Z hlediska religiózní terminologie potom Bělyj tuto trojčlennou strukturu vysvětluje následujícím způsobem: „Трехчленное символическое построение: 1) образ (плоть), 2) идея (слово), 3) живая связь, преопределяющая и идею, и образ (слово, ставшее плотью)”¹.

V časopise „Новый путь” (č. 9 z r. 1903) uveřejňuje Bělyj stať s příznačným názvem *О теургии*, která je mnohdy považována za jeden z manifestů ruského symbolistického hnutí. Bělyj zde konstatuje, že v dějinách lidské kultury právě nyní přichází epocha, kdy je lidstvo obdařeno schopností „rozšířit hranice svého duchovního života”. K tomu je ovšem podle něho nezbytně nutné napomoci znovuzrození a kultivaci „teurgického elementu slova”, tj. jeho vnitřní reality jako božsky činnorodé podstaty, která je zároveň „schopností jasného, religiózního tvoření – teurgie”. Skutečné umění je tedy vždy spojeno s teurgií, a tak je podle Bělého nutné prostřednictvím slova znovu „nalézt a naučit se vyjádřit těsné spojení Člověk – Bůh, Syn – Otec”. Příkladným vzorem básníka-teurga, básníka-proroka je Bělému slovo novozákonní tradice, slovo Ježíše, apoštolů a proroků. Slova tak tvoří „modlitbu”, kde se umění setkává s mystikou, a právě toto setkání je podstatou teurgie: „теургия воздвигает пророков, вкладывает в уста их слово, дробящее скалы”².

V tomto směru jsou Bělého tvůrčí experimenty se slovem ovlivněny vedle učení V. Solovjova i teoriemi R. Steinera, jsou tak ve své podstatě neustálým hledáním skrytého smyslu, prapříčiny jevů v „temném chaosu vnějších forem”, tj. hledáním skrytých souvislostí mezi tzv. „vnitřním slovem” a jeho vnější zvukovou podobou a z toho vyplývající rovnováhy

¹ А. Белый, *Смысл искусства*, in: *Символизм как миропонимание*, сост. Л.А. Сугай, Москва 1994, s. 124.

² Idem, *Арабески*, Москва 1911, s. 122.

mezi živelností a duchovností³. „Vnitřní slovo“ se svou energií tak podle Bělého přechází ve „vnějškový zvukový projev“, a právě v průběhu tohoto aktu dochází k otevírání smyslu a postupnému zrodu „vědomí“ ve zvuku samotném. Slovo, které žije uvnitř každé lidské bytosti samostatným duchovním životem a které je tak vždy projevem ducha, se stává „Logem“, který se tak podílí na výstavbě každého zvukového projevu. V „Logu“ se podle autora ukrývá „inspirativní kořen poezie“ a celková proměna člověka „vnějščího“ v člověka „vnitřního“, duchovního je ve své podstatě odhalením těchto skrytých vazeb. Z tvořícího umělce se tehdy stává „nositel vnitřního slova“ a právě touto cestou pak básník-teurg dosahuje nejvyššího cíle umění, jímž je podle Bělého vlastních slov nalezení pravé podstaty bytí skryté pod povrchem všech věcí a „obnažení srdeční krajiny světa ukryté pod pokrývkou bohyně Májí“.

Cestou k celkové obrodě kultury je tedy pro Bělého zaměření se na fenomén slova představujícího ve své podstatě skutečnou základnu bytí a „klíč k odemykání světa“⁴. Tvůrčí činnost je podle Bělého vyjadřována

³ Zde jde rovněž o zřejmé vazby třeba na teorie W. von Humboldta, A. Potebni.

⁴ V ruském filozofickém kontextu se problematikou symbolu a symbolizace zabýval vedle V. Solovjova a P. Florenského i další významný ruský myslitel A.F. Losev. V Losevově myšlenkovém systému hraje slovo důležitou úlohu v poznávání světa. Dochází v něm totiž k odkrytí či projevům tří základních „živlů“: 1) smyslové reality, 2) jejího chápání a 3) fyzicko-fyziologicko-psychologické fakticity nesoucí s sebou toto chápání reality. Hlavní úlohu zde pak hraje živel prostřední, tj. porozumění jako „aréna setkání dvou energií, objektivní (vnější realita) a subjektivní (lidské vědomí)“. Způsob jakým slovo odráží realitu, tj. cestou porozumění – setkání objektivního a subjektivního v jazyce, dochází skrze její specifické umělecké zpodobnění jako způsobu symbolizace k nejbytostnějším projevům osobnosti tvořícího člověka. V tomto smyslu pak samotná umělecká tvorba představuje „osobnost jako symbol a symbol jako osobnost“ (А.Ф. Лосев, *Диалектика художественной форм*, Москва 1927). Losevovy úvahy o přímé souvislosti slova s faktem porozumění a jevem zrodu osobnosti tvořícího člověka pak v obecné rovině zcela jasně korespondují s úvahami Bělého. Vždy, když hovoří o smyslu a podstatě díla určitého spisovatele, dostává se do centra jeho zájmu svět vědomí jako hlavní princip uměleckého tvoření. Konkrétním příkladem tohoto tvrzení mohou být třeba Bělého úvahy o poezii jeho generačního soupeřníka a blízkého přítele A. Bloka. Zdůrazňuje v nich fakt, že cesta vedoucí „ke smyslu múzy básníka“ je především cestou pochopení jeho „organizujícího centra sebeuvědomění“: „нащупать сердце его поэтического организма и пережить это сердце в биениях личной жизни его..., понять организующий центр самосознания Блока: его само или Атман, действующий сквозь личность“. (*Памяти Александра Блока*, Санкт-Петербург 1922, s. 6, 7).

symbolickými obrazy, které jsou „obalem ideje“ a které vyjadřují životní jednotu. Symbol jako „živé slovo“, které má „magickou sílu“, je „intimně spojeno“ se skutečností a stává se jí v procesu poznávání, který Bělyj nazývá symbolizací. Své úsilí o „renesanci slova“ výstižně formuloval v jedné ze svých studií nesoucí příznačný název *Магия слов* (1909), kde nazývá podstatu obrazné („živé“) řeči umění „slovní magií“, jejímž prostřednictvím se tvořící člověk snaží vyjádřit nevyjádřitelné dojmy vzniklé působením okolního světa na svět vědomí. Živá řeč je tak vždy „hudbou nevyjádřitelného“ a tvůrčí slovo vytváří nový, „třetí svět zvukových symbolů“, které osvětlují všechna tajemství života:

В слове дано первородное творчество; слово связывает бессловесный, незримый мир, который роится в подсознательной глубине моего личного сознания с бессловесным, бессмысленным миром, который роится вне моей личности. Слово создает новый третий мир – мир звуковых символов... мир внешний проливается в мою душу, мир внутренний проливается из меня в зори, в шум деревьев; в слове, и только в слове воссоздаю я для себя окружающее меня извне и изнутри, ибо я – слово и только слово⁵.

Existence světa je Bělému podmíněna existencí slov, neboť svět je podle něho vytvářen v slově s pomocí „zvukových symbolů-metafor“ („metaforu“ chápe jako „paměť prvotního mýtu“). Jestliže je každé slovo především zvukem, pak Bělyj vidí jako zásadní moment v procesu utváření slov „vítězství vědomí (JÁ) v tvorbě zvukových symbolů“. „Zvuk“ tedy sám o sobě představuje „nedělitelnou, neměnnou a všemocnou entitu“, z níž teprve vznikají obrazy, rytmy, celý nový svět:

всякое слово есть звук. Если бы не существовало слов, не существовало бы и мира. Мое я, оторванное от всего окружающего, не существует вообще; мир, оторванный от меня, не существует тоже; я и мир возникают только в процессе соединения их в звуке... Слово – символ; оно есть понятное для меня соединение двух непонятных сущностей: доступному моему зрению пространства и глухозвучающего во мне внутреннего чувства, которое я называю условно (формально) временем, ...звук соединяет пространство со временем... пространственные отношения он сводит к временным... звук есть объективизация времени и пространства⁶.

⁵ А. Белый, *Магия слов*, in: *Символизм как миропонимание*, s. 131.

⁶ Idem, *Символизм*, Москва 1910, s. 430.

Intence umění produkovat obrazy, jejichž podstatou je schopnost tvořit kvalitativně i kvantitativně nové slovní, a tedy přirozeně i životní vztahy, je pro Bělého neomylným ukazatelem toho, že „kořen utvrzování síly tvorby v slovech je stále ještě živý v člověku“, jenž „vyzbrojený štítem slov“ má schopnost vytvářet sebe i okolní svět. Slovo se tak stává prostředkem vzkříšení dávno ztraceného smyslu a aktem „zaklínání světa“:

слово есть заклятие вещей; слово есть призыв и вызывание Бога... Когда я говорю я, я создаю звуковой символ; я утверждаю этот символ как существующий; только в эту минуту я создаю себя⁷.

И потому-то новое слово жизни в эпоху всеобщего упадка вынашивается в поэзии. Мы упиваемся словами, потому что сознаем значение новых, магических слов, которыми вновь и вновь сумеем заклясть мрак, нависающий над нами. Мы еще живы – но мы живы потому, что держимся за слова. Наши дети выкуют из светящихся слов новый символ веры; кризис познания покажется им лишь только смертью старых слов. Человечество живо, пока существует поэзия языка; поэзия языка жива. Мы живы⁸.

Bělého uvažování o slově má samozřejmě velice blízko k jeho teoriím kultury spjatými s růstem a vývojem vědomí, představujícím cestu k odkrývání smyslu jako „prvotní významovosti“. Vývoj světového prostoru se podle něho doposud odehrával cestou postupné decentralizace a fragmentarizace lidského bytí, a tak je jím jako proces postupného oddělování lidského vědomí od prvotní jednoty viděna i evoluce, rozdělená do tří etap. Etapu první reprezentuje „stádium Ráje“ jako scelení vědomí s kosmickým bytím. Další etapou evoluce kultury je moment, kdy dochází k vytváření obrazů (Bělyj tento okamžik nazývá „procesem kypění“). Tato etapa se pak projevuje vznikem symbolů, mýtů, náboženství a představuje přechodné stádium. Třetí etapa vedoucí k plnosti vědomí je charakteristická zrodem „myšlenek předmětů“ – pojmů ve skupenství „tvrdých forem“ ledu a kamene, jako symbolů negativních projevů života vedoucích k rozkladu a zániku prvotního celku. Jeho pozitivní energii naopak reprezentují živly vody a ohně, které symbolizují rozpuštění v celku.

Záchranou před, obrazně řečeno, „zkameněním“ či „zmrznutím“ živoucích forem bytí je tak cesta znovunastolení jednoty mezi životem,

⁷ Ibidem, s. 440.

⁸ А. Бельй, *Магия слов*, s. 142.

obrazy a pojmy. Zde se Bělyj přitom znovu odvolává na myšlenkový svět Rudolfa Steinera, a to především na pojmy vymezující tři stádia vývoje lidského poznání: *imaginaci*, *intuici* a *inspiraci*, které ze Steinerova filozofického systému převzal a dále organicky rozvíjel třeba ve svém traktátu *О смысле познания* (1916)⁹.

Na počátku tvůrčí cesty vedoucí k obnovení prvotní celistvosti podle Bělého stojí čtení a pochopení slov, obrazů a symbolů tak, aby byla překonána tragická antinomie „kosmické skutečnosti“ a „zdánlivé skutečnosti světa“. Takovou činností je prvopočáteční orientace na zvukovou stránku slova, která v sobě nese především snahu nalézt právě zde podstatu slov, obrazů a symbolů a objevit „rajský prajazyk“ jako zosobněnou jednotu zvuku, bytí a nositele smyslu. Bělému jde tak především o to dodat slovům jejich esoterický podtext a vytvořit slovo jako symbol jdoucí za hranice jemu dosud dané. Spojení smyslu obrazu a zvuku v jediný celek – „zvuk-obraz“ vede nakonec ke zrození „vědomí slova“. A tak poznání významu zvuků, tajemství obrazů, čtení a pak zejména tvoření „promlouvajících forem“ vede k odkrývání pravdivé kvality věcí a přiblížení ke skutečnosti *par excellence*. V takto realizovaném tvůrčím aktu se potom otevírají „dveře za danost“, domnělou skutečnost a hranice pouhého zdání. Zde se sjednocují obě člověku zatím odcizené podoby reality (jsoucí a transcendentní), v nadsubjektivní a nadobjektivní skutečnost.

Toto tajemství lze bezprostředně evokovat a učinit ho živoucím prostřednictvím „paměti o paměti“, což je podle Bělého moment rozpomínání se na „mimiku starého prapůvodního světa“, na „rytmus života myšlenky a rytmus zvuků-slov“. Tato cesta povede k překonání tragického rozštěpení slovesnosti nazírané jako „tragédie myšlenky bez slova“:

⁹ **Imaginace** znamená postupné sjednocení kritického myšlení vědy s dávno zapomenutým myšlením mytickým, snově obrazným v celostné pojetí obrazu, jehož doménou je fantazie. **Inspirace** je ve své podstatě sestupem do nejstarších a nejhlubších vrstev lidské duše („очень древнее состояние наше, глубокий сон без грез“), setkání s jungovskými chápanými praobrazy – archetypy sídlícími v podvědomí. Prostřednictvím **intuice** dochází ke konečné transformaci lidského vědomí ve „vědomí kosmické“. V tomto modu bytí se osobnost ocitá v jakémsi pomyslném středu světa. **Intuice** je tedy ve své nejvlastnější podstatě iniciací subjektu, ontologickým přechodem z jednoho modu bytí do druhého. Jedinec umírá svému dětskému, profánnímu, neobrozenému životu, aby se tak znovu narodil pro novou, posvěcenou existenci, pro nový způsob bytí, který umožňuje dobrat se pravého poznání.

мыслить – вести разговор с существом, воспоминанье о коем – понятие; в начале нам слово и мысль: но до начала еще – наша память. Мы не мыслим, мы помним; и мы называем какой-нибудь термин; за термином – мрак, пустота, – Ding an sich или res (все почтенности онтологии, о которой мы путного слова сказать не умеем). Так *вспомним* же? И память о памяти спит; память в нас коротка: вспомним термин; и – только... Образ мысли есть единство; преодолеть раздвоенье словесности – значит: преодолеть и трагедию мысли без слова; и вспомнить, что есть *память о памяти* – или сложение речи: творение нас и всего, в чем живем, потому что звук речи – есть память о памяти... Да будет же братство народов: язык языков разорвет языки; и свершится второе пришествие Слова. (...) Где выход из круга? В выходе за пределы всех данностей; в созидании нового мира словесных речей и смыслов по образцу бывшего: в акте творения; о прежде бывшем мы знаем: о слове, которое было у Бога¹⁰.

Vztah mezi evolucí „kosmu“ a zvuků se Bělyj pokouší formulovat v další ze svých velmi originálních esejistických prací: *Глоссолалия – поэма о звуке* (1922)¹¹. V předmluvě k ní a v následujících kapitolách poémy (rok jejího vzniku svědčí o zřejmém vlivu Steinerova učení) vysvětluje Bělyj svoje chápání fenoménu zvuku jako „gesta na povrchu života vědomí, gesta kdysi dávno zapomenutého obsahu či smyslu“, zvuku jako „paměti kontinentu prvotní jednoty“:

Так же звук я беру здесь как жест, на поверхности жизни сознания, – жест утраченного содержания; и когда утверждаю, что *Cc* – нечто световое, я знаю, что жест, в общем – верен, а образные импровизации мои суть модели для выражения нами утраченной мимики звуков. Что мимика эта в нас вспыхнет и осветится сознанием, в это твердо я верю. (...) Звуки – древние жесты в тысячелетиях; в тысячелетиях моего грядущего бытия пропоет мне

¹⁰ А. Белый, *Магия слов*, s. 205.

¹¹ V těchto snahách lze samozřejmě spatřovat evokaci některých starověkých filozofických systémů. Jde zejména o Pythagorovo učení, nalézající ve stavbě kosmu zvukovou a hudební harmonii (každé těleso v pohybu vydává podle něho zvuk, závisející na velikosti tělesa a rychlosti pohybu; nebeská tělesa probíhající svou drahou vyvolávají „hudbu sfér“). Dále zde mohou být patrné i vlivy učení gnostiků, v němž se vyskytovaly úvahy o posvátných slovech (NOMINA ARCANNA), která v mysterijním aktu bezprostředně odkrývají tajemství světa (viz např. učení Valentina a jeho žáků vycházející rovněž z Pythagora, kde byly samohlásky považovány za duchovní část abecedy a souhlásky za její část hmotnou).

космической мыслью рука. Жесты – юные звуки еще не сложившихся мыслей, заложенных в теле моем¹².

Ústřední myšlenkou této „poémy o zvuku“ je hluboké přesvědčení, že v jazyce tkví „nedozírná tajemství a smysl velikého slova“. Aby tato tajemství mohla být odkryta, je nejdůležitějším úkolem filologie budoucnosti její proměna z umění analytického („pomalého, váhavého čtení“) v „tanec proudění všech hvězd a zodiaků“. Tato proměna pak nastolí možnost znovuvytvoření světa pomocí dynamické gestikulace a takto nazírané umění v sobě skrývá možnost poznání, že v nejbytotnější kořeni vědomí se skrývá myšlenka srostlá se slovem, že zvuk samotný už v sobě nese vědění a že odpovědí na jakoukoliv otázku je „mimické gesto“ vyjadřující již její život uvnitř každé bytosti:

Над булыжником мостовой простоять можно дни; можно днями себе представить старину его жизни. Но не под силу геологу эту жизнь пережить. Таково положение лингвиста над корнем, обломком дышавшего смысла; он волен часами продумывать перемены корней – по языкам, по векам; но не под силу лингвисту исполниться жестом, стать воздухом корня: летать существами его по истории языков, в сотрясениях воздуха слышать печати древнейшего смысла; и, облекаяся в образ бормочущих былей, восстанавливать то, что *было*¹³.

Ve všech oblastech dobové vědy bylo tedy podle Bělého patrné, že jednotlivé pojmy představují pouze fragmenty vědění a jsou od sebe odděleny neproniknutelnými propastmi. Aby mohly být překlenuty, je nutné u všech pojmů odkrýt jejich skutečný, esoterický smysl, který spočívá v jejich vzájemné „kruhové provázanosti“. Cestu k této idealitě pak představuje oblast zvuku odkazující k „zaobraznému“, „kořennému“ a prapůvodnímu: „Звук – круг кругов: можно в образах мыслить отчетливо, если найти звук единый, связующий их“¹⁴. Tyto poznatky vedou Bělého k tomu, aby se pokusil vytvořit „novou mytologii“, na jejímž základě se lze dobrat nejen hlubšího pochopení reality, která nás obklopuje, ale i celkového smyslu geneze jsoucího světa: „Звук безобразен, беспонятен, но

¹² А. Бельий, *Глоссолалия – поэма о звуке*, Москва 2002, s. 4, <www.rvb.ru/belyi>, 20.8.2010.

¹³ Ibidem, s. 5.

¹⁴ Ibidem, s. 9.

осмыслен; если б он развил смысл безотносительно к данным смыслам понятий, – за листопадом словес мы могли бы, проникая словесность, до дна проникать и себя: свою скрытую суть мы могли бы увидеть; и звукословие – опыт; восстановлено мироздание в нем”¹⁵.

Vycházejе z tohoto poznání, vytváří A. Bělyj ve své „poémě” postupně celou mytologii stvoření světa plného vědomí, v níž rozhodující roli hraje právě tvoření slov seskupováním zvuků majících svoji energetickou hodnotu. Každý daný zvuk či spojení zvuků do slov má svůj duchovní význam a pomáhá vnímateli lépe a do patřičné hloubky pochopit jakýkoliv čtený text. V celém takto vytvořeném systému jsou kromě vlivů myšlenek autorova duchovního učitele Rudolfa Steinera (zejm. jeho *Eurytmie*) zcela jednoznačně patrné i vazby na starověké filozofické systémy, třeba na již zmiňované pythagorejství a gnosticismus. Tyto poznatky jsou rovněž součástí kompozičního principu jeho experimentální prózy.

Ačkoliv se mohou následující vymezení jednotlivých zvuků zdát na první pohled poněkud podivná, je možné se právě při pozorném čtení třeba Bělého románu *Petrohrad* (1922) přesvědčit o tom, jak autor těchto teorií využívá při reflexi rytmu světa vnějšího (viz např. neustálá pulsace románového prostoru), ale i vnitřního rytmu světa románových hrdinů (viz např. stavů jejich vědomí, jejich astrální cesty aj.). Proto se nyní pokusíme jako doklad řečeného velmi stručně uvést některé nejdůležitější atributy jednotlivých zvuků, jak je možné je nalézt v Bělého poémě. Zde je nutné rovněž upozornit na fakt, že svou charakteristiku zvuků autor poémy ještě dále doplňuje o jejich barevné charakteristiky, což rovněž koresponduje s jeho statí *Священные цвета* (1903)¹⁶, v níž se pokouší vytvořit „metafyziku barev”.

Zvukem, který s sebou nese otevřenost, projevy ducha, veškeré duchovní hodnoty a zákonitě i směřování ke svobodě, je podle Bělého zvuk „a”. Ve vztahu k těmto danostem je také přirozeně nositelem bílé barvy, znamenající nejvyšší projevy světla, fenomén čistoty a prozáření. Jeho druhou, temnější stránkou jsou projevy strachu ducha před jeho pohlcením všespalujícím ohněm: „звук «а» – белый, летящий открыто; ...полнота души – в нем: благоговение, поклонение, удивление; воспринима-

¹⁵ Ibidem.

¹⁶ А. Белый, *Священные цвета*, in: *Символизм как миропонимание*, s. 201–208.

ющее начало есть – «а»; в частности: «а» – выдыхание, порывы к свободе¹⁷.

Zvuk „e” představuje reflexi síly myšlenky, úsudku a pochyb, tj. oblast vědy, vědění a formování názoru na svět. Z hlediska projevu „světla ve světě má žlutozelené zabarvení: „Звук «e» – желтозелен; ...это мысли: все зоркости, трезвости, все сомнения мысли; «e» есть наблюдение: наука; мировоззрение в «e»¹⁸.

Zvuk „i” asociuje výšiny modrého nebe a představuje strmý pohyb do výše a současně i mystické okouzlení: „Звук «i» синева, вышина, заостренность, восторги, восхищенность мистика, люциферизм;...”¹⁹. Spojením s „a” (duchem) vzniká souznění mající výpovědní hodnotu aktu sebeuvědomění v Já: „самосознание в «i-a»; это «я»²⁰.

Nachověoranžové „o” *navozuje* smyslovost, citovost, vnímání provázanosti tělesna a projevů rozkoše a bolesti: „Краснооранжевый «o» – ощущение, чувственность, полости тела и рта: наслаждений и боли; Объятия – жесты для «o»²¹.

Zvuk „u” splývá s pocity hlubiny a úzkými prostory, temnotu a vyjadřuje především pád do temnoty a muka zrození: „теплота, узкость, глубинности, коридоры гортани, темноты, падение в мраки, пожары пурпурности, воли, усилия и муки родов²².

Jak je patrné, samohlásky jsou považovány za prostředek sloužící k vyjádření určitého stavu duše či prožitku. Souhlásky naopak umožňují při jejich bedlivém čtení pochopit význam některých událostí odehrávajících se v Kosmu. Tak například souhláska „ch” představuje rozžhavený vzduch, výdech úst, radost zrození a posvěcení života: „«X» воздушные жары, змея, выдыхание гортани и газ минеральный, и радость рождения: смех облачения жизни²³.

Svist, oheň, záblesk, paprsek, jeho rozptýlení s sebou nese souhláska „s”. Ve spojení se souhláskou „v” se transformuje ve „světlo” a „svatost”, a ve spojení s významy s některých samohlásek („i”, „u”, „o”) vytváří

¹⁷ А. Белый, *Глоссолалия...*

¹⁸ Ibidem, s. 57.

¹⁹ Ibidem, s. 38.

²⁰ Ibidem.

²¹ Ibidem.

²² Ibidem.

²³ Ibidem.

tajemnou duchovní tkáň Vesmíru ztělesněnou ve jménu Ježíše: „источник свеченья не видим; он в «i»; испокон имя Духа, «I» в старое солнце сошло; и рождение в «iy» в ткани солнца сложило святыню: И-с-у-с; по другому сходило «i» в «o», облекаяся тканью вселенной: тайна имени этого есть *X-p-u-c-m-o-c*”²⁴. „**Z**” znamená ostrou zář protínající temnotu („мечи, заревые восходы”²⁵). Souhláska „**ž**” představuje podstatu plamene, žár a samotné hoření, alchymistické procesy přeměny látek („в этом смысле «Ж» – жизнь: пожирает себя; и «ж» – бас”)²⁶.

Souhláska „**š**” symbolizuje temný, žhavý a dusivý plyn. Za jistých podmínek ovšem může nést význam východiska z temnoty a šedi bytí prostřednictvím procesu rozpínání. Takové rozpínání může mít rovněž význam expanze těl a plynů do nekonečnosti, objevuje se představa donekonečna rozpínající se koule. Nakonec tato souhláska ve spojení se souhláskou „**r**” představuje v duchu antroposofie dosažení stavu „éterického těla”: „все – ширится: расширение тел и устремление газов распространится без меры; и – *шар* возникает; *шар*, *жар* суть синонимы; «ж» прикасается к «ш»; воспламененное «ш» и есть «ж»; ощущение эфирного тела дано в сочетании звуков «ш», «р»: *ширина*, *широта*, *расширение*, *шар*”²⁷. Souhláska „**ш**” na sebe významově váže procesy rostlinného života; souhláska „**č**” znamená projekci temnoty do hmoty.

„**N**” potom v symbolické rovině vypovídá o činnosti vodních hlubin a asociuje zelenou barvu. Jestliže souhláska „**š**” představuje jev rozpínání, je tato souhláska jejím protikladem, vodní hlubina je převráceným nebem, nesoucím v sobě sen a magický klam („«Н» – глубина и вода... зелены сочетания с «н»... если «ш» – ширина, вышина, «п» ее глубина... небо куполом опрокинуто в «п», «н» прикидчиво, кажется воздухом неба; но это – сон отражений, обманы луны; «н» обманности магии”)²⁸. Ve spojení se samohláskou „**i**” se objevuje neproniknutelné tajemství („«in» – таинственно”). Souhlásky „**d**”, „**b**” jsou symboly utváření povrchu a růstu materiálních sil organické (rostlinné a živočišné) tkáně; „**p**” nese význam kondenzace pocitů v těle; „**g**” je symbolem křehkosti minerálů.

²⁴ Ibidem.

²⁵ Ibidem.

²⁶ Ibidem.

²⁷ Ibidem, s. 39.

²⁸ Ibidem.

Souhláska „**m**” s sebou nese představu živé vody, živlu teplého a tekutého skupenství dodávajícího organismům život (např. také krev): „«М» – жидкое, теплое, что присущее животным: живая вода изливаемая в нас, или кровь: Эликсир, река жизни, животная мудрость”²⁹. V této souhlásce se pak skrývají ambivaletní projevy života: „ušknutí ha-da”, vášeň, ale čisté duševní projevy („где «м» душевно, там – жизнь воплощенная: *мама*; высоты «м» светятся фиолетовым пурпуром; имя тогда им «Мария»”)³⁰.

Souhláska „**k**” znamená udušení, smrt, chlad, neproniknutelnost a inertnost hmoty. S tím souvisí např. projevy nevědomosti, násilí, vražda: „и оттого «к» – убийца; «к» – камень, кристалл, кремь; «к» – слепые потоги космических волнений”³¹. Projevy „**c**” jsou potom spojeny s projevy „**k**” a „**n**”. „**C**” znamená zrcadlení či zrcadlový odraz dvou fenoménů smrti a vodního živlu.

„**V**”, „**f**” a „**Ө**” jsou nakonec spojeny s duchovními projevy Kosmu. Jde zde zejména o fenomén směřování všech žijících bytostí k nehmotným oblastem bytí, fenomén fantazie – jeden ze základních projevů ducha, rozsvěcení světla (Фосфор) a proniknutí tělesného bytí světlem, bytím duchovním, je to cesta k „éterickému tělu Kosmu”.

Zvuky tak podle Bělého svou vnitřní podstatou a energií mohou prostředně vypovídat o různých kvantitách a kvalitách vnějšího a vnitřního světa: „Звуки – личности, а мои поведенья – подобия: намекают на то, что не вскроется в слове; По Ницше особенность символов в том, что они нам кивают без слов”³². Všechna slova pak lze na základě tohoto poznání zcela jednoduše přečíst a dešifrovat v jejich úplnosti. Smysl slov se v takto směřovaném procesu čtení zcela jednoznačně ukrývá v „zobrazeném”, „kosmickém” smyslu, v „tanečních vibracích slova” a „ornamentech gest”. Jako ukázkou takového čtení slov uvedeme jeden z mnoha příkladů, které Bělyj ve svém spise uvádí:

„**P**” (латинское) – плоть: „ра” страдание души: бремя плоти на ней; „ss” – блески пламени; „pass” – огонь боли души, угнетаемый плотью; „io” срыв духа в чувственность: „passio” значит, что тело горения духа (боль, радость)

²⁹ Ibidem.

³⁰ Ibidem.

³¹ Ibidem.

³² Ibidem, s. 41.

очувственит: „п” охлаждение, сладострастие водной стихии; „passion” означает: „ass” (вспышки души), io (падание в чувственность), „п” – холод (как следствие погружение „assio” в плоть) и получаем „passion”; светозарное русское слово в звучании французского языка принимает трагически мрачный и безысходный оттенок. Мы подходим к возможности: изображать звуки слова в орнаменте линий; условимся заносить все движения в полости рта, расставляя в местах звука букв соответственно линии... соединим их: получим орнамент; Орнамент есть плоть нашей мысли. Звук мы можем записывать в линиях, можем его танцевать, можем строить в нем образы... Эликсирами жизненных токов насыщено слово³³.

Umění přečíst jednotlivé zvuky tedy pro Bělého znamená bezprostřední odkaz na „jazyk jazyků” a naplňuje ho vírou v „druhý příchod Slova” na zemi. V souladu s učením Rudolfa Steinera posléze dochází k následujícím závěrům. Lidské tělo je proniknuto rytmy a harmonickými pulsacemi „éterického těla”. Vše, co bylo, co je i co teprve bude, je odvěkům věčně ukryto v matérii. Toto tajemství lze bezprostředně evokovat a učinit ho živoucím prostřednictvím „paměti o paměti”, což je podle Bělého moment rozpomínání se na „mimiku starého prapůvodního světa”, na „rytmus života myšlenky a rytmus zvuků-slov”. Tato cesta tak povede k překonání tragického rozštěpení slovesnosti – „tragédie myšlenky bez slova”:

мыслить – вести разговор с существом, воспоминанье о коем – понятие; в начале нам слово и мысль: но до начала еще – наша память. Мы не мыслим, мы помним; и мы называем какой-нибудь термин; за термином-мрак, пустота, – *Ding an sich* или *res* (все почтенности онтологии, о которой мы путного слова сказать не умеем). Так *вспомним* же? И память о памяти спит; память в нас коротка: вспомним термин; и – только... Образ мысли есть единство; преодолеть раздвоенье словесности – значит: преодолеть и трагедию мысли без слова; и вспомнить, что есть *память о памяти* – или сложение речи: творение нас и всего, в чем живем, потому что звук речи – есть память о памяти... Да будет же братство народов: язык языков разорвет языки; и свершится второе пришествие Слова³⁴.

Slovo se tak Bělému stává exaltovanou promluvou, magickým zaklínadlem, modlitbou, „nástrojem sdělení, odhalení, odkrytí”, a „sebevýkla-

³³ Ibidem, s. 46, 47.

³⁴ Ibidem.

dem lidského života”. Slova evokující ztracený svět řádu a harmonie, jsou to klíče, které otevírají „trsy zasutých a polozasutých představ” a tak jako později i pro celou řadu jiných významných světových myslitelů (jako např. pro M. Heideggera H.-G. Gadamera, J. Grondina, N. Frye) i pro Bělého „zastupují myšlenky, jsou vnějším vyjádřením vnitřní reality, která není zcela uvnitř”, a přirozeně vedou poznávající subjekt k základním konstantám lidského bytí a pochopení jeho „pobytu ve světě”.